

2. Wat kennen en kunnen achtstegroepers in Nederland?

Hoe leerlingen presteren op de Centrale Eindtoets, geeft informatie over het niveau voor taal en rekenen dat ze bereiken aan het einde van de basisschool. Op dat niveau stromen ze door naar het voortgezet onderwijs. In dit hoofdstuk beschrijven we het niveau van basisschoolleerlingen in 2017 en vergelijken we dat met het niveau in 2016 en 2015. Ook kijken we naar de invloed van een aantal achtergrondkenmerken op de prestaties. We gebruiken hierbij de gegevens van de Centrale Eindtoets. Tot slot beschrijven we het type opgaven dat de leerlingen beheersen.

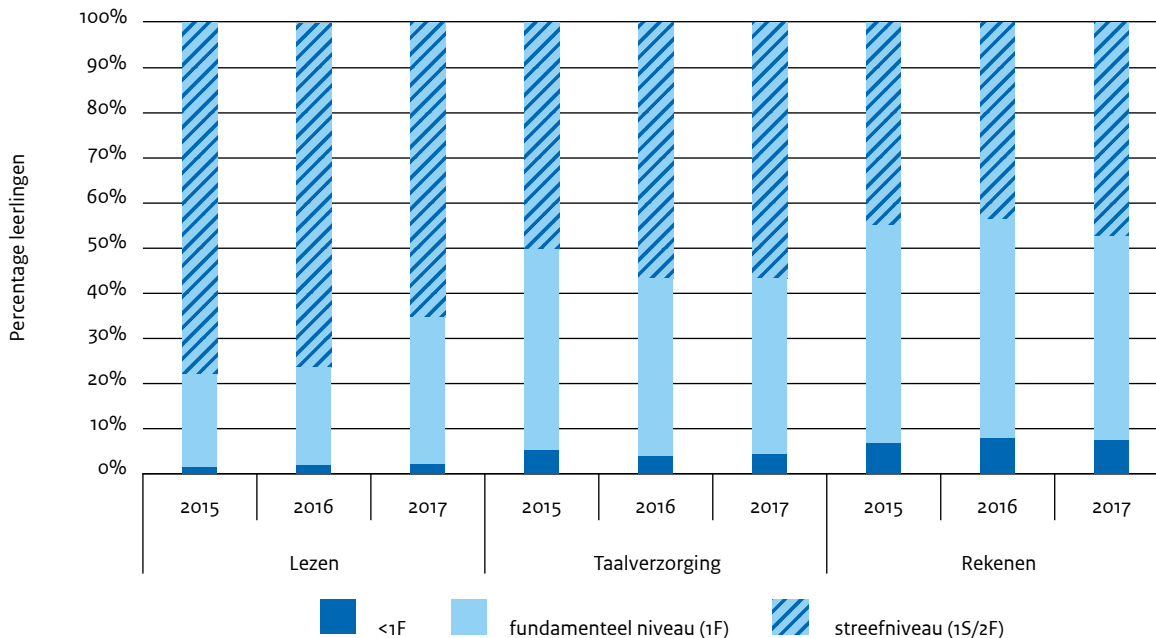
2.1 Prestaties lezen, taalverzorging en rekenen in 2015, 2016 en 2017

Streefniveau voor taalverzorging en rekenen niet gehaald

Figuur 2.1 laat voor 2015, 2016 en 2017 zien hoeveel leerlingen de referentieniveaus beheersen. Duidelijk is dat veel leerlingen het fundamentele niveau 1F beheersen. De ambities die de commissie Meijerink formuleerde bij het opstellen van de referentieniveaus voor het behalen van 1F, zijn in 2017 opnieuw gehaald: zowel voor lezen (98%) als voor taalverzorging (96%) en rekenen (93%)⁶ beheerst minstens 85 procent van de leerlingen dit niveau. Toch is er een aanzienlijk aantal leerlingen dat de basisschool verlaat zonder het fundamentele niveau voor lezen, taalverzorging en rekenen te beheersen. Dit varieert van bijna 2500 leerlingen bij lezen tot ruim 8000 leerlingen bij rekenen.

⁶ De percentages die hier gerapporteerd worden voor 2015 en 2016, wijken (enigszins) af van de percentages die in de rapportage 'Taal en rekenen aan het einde van de basisschool 2015/2016' (Inspectie van het Onderwijs, 2017) zijn opgenomen. De reden hiervoor is dat CvTE en Cito de berekeningswijze van de referentieniveaus hebben gewijzigd. Belangrijkste wijziging is dat de beheersing van 1F wordt bepaald op basis van alle items van het betreffende onderdeel en niet alleen op basis van de items die indicatief zijn voor dit referentieniveau zoals in 2016 is gebeurd. CvTE en Cito geven aan deze berekeningswijze ook de komende jaren te hanteren. Zie voor meer informatie p.12 van de Rapportage referentieniveaus taal en rekenen 2016-2017 (CvTE, 2017).

Figuur 2.1 – Percentage leerlingen dat de referentieniveaus beheerst in 2015 (n=157.736), 2016 (n=136.561) en 2017 (n=113.394)

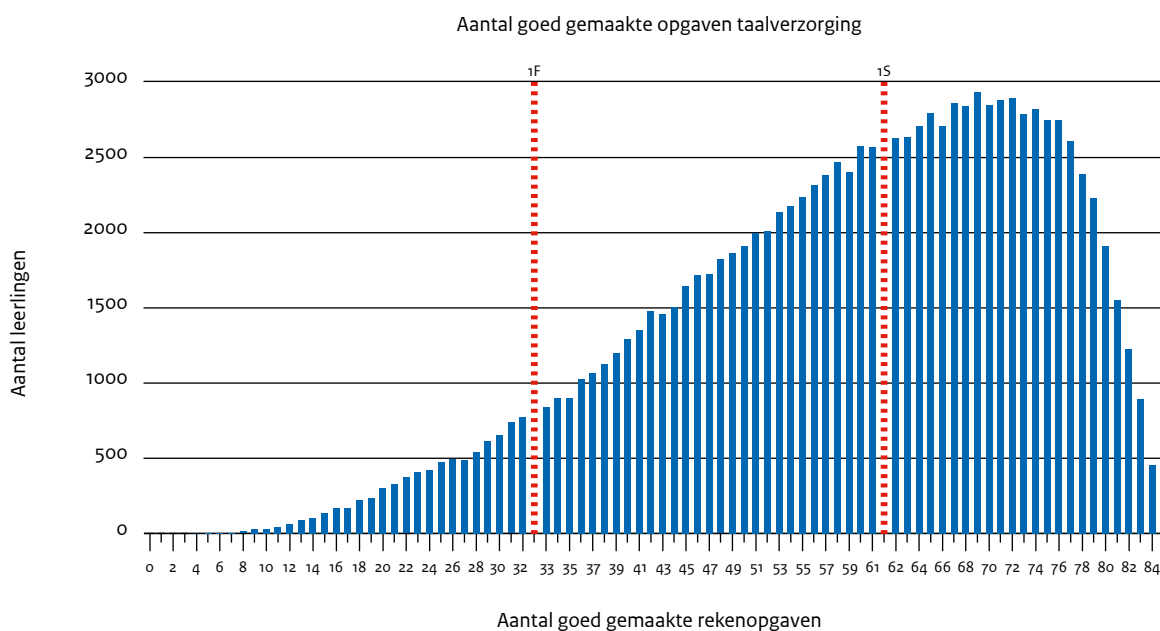
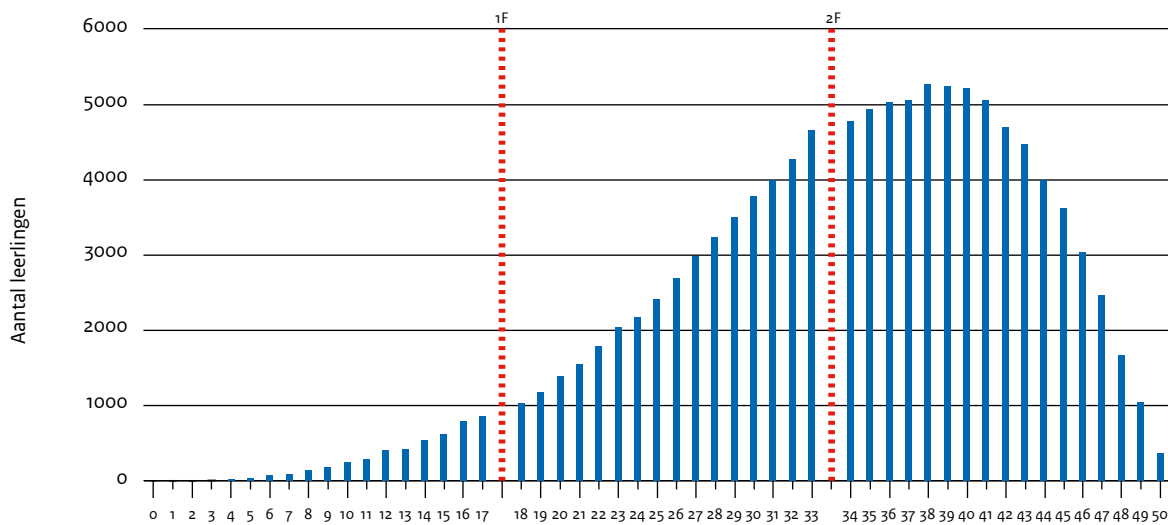
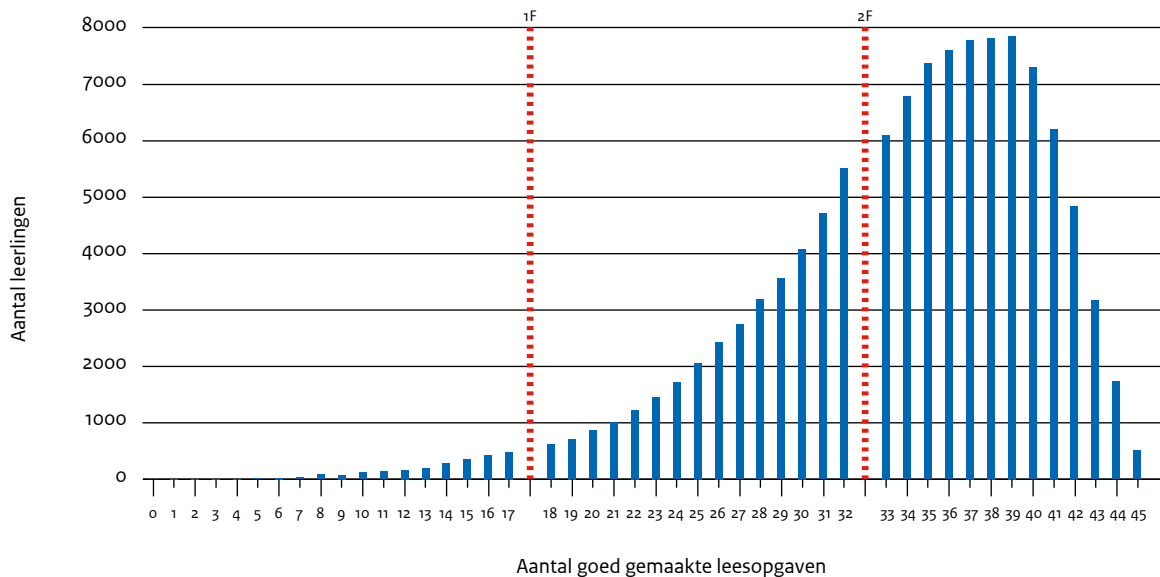
Voor lezen beheerst een flink percentage leerlingen (65,4%) ook het streefniveau, maar voor taalverzorging (56,8%) en rekenen (47,5%) ligt dit percentage onder het ambitieniveau van de commissie Meijerink. Voor rekenen ligt het zelfs lager dan de 50 procent die het uitgangspunt was bij het opstellen van de referentieniveaus in 2009. Ook vorig jaar constateerden we dit al. Daarom voert de inspectie in 2018 een thema-onderzoek uit naar de kwaliteit van het rekenonderwijs in basis- en voortgezet onderwijs.

Afstand tot 'grenspunt' voor het fundamenteel niveau 1F en het streefniveau 1S/2F

De rapportage over de beheersing van de referentieniveaus geeft alleen weer of leerlingen boven of onder een bepaald 'grenspunt' presteren: met andere woorden behalen zij 1F dan wel 1S/2F of niet? Hoevél leerlingen hoger of lager dan dit 'grenspunt' presteren (de exacte score), is daarbij niet in beeld. Daarom geven we in Figuur 2.2 de exacte score van de leerlingen in 2017 voor lezen, taalverzorging en rekenen weer: hoeveel opgaven hebben zij goed beantwoord op deze onderdelen? Ook hebben we in de figuur met rode lijnen de 'grenspunten' voor 1F en 1S/2F aangegeven. Leerlingen die op of boven dit grenspunt scoren, beheersen het betreffende niveau. Leerlingen die lager scoren beheersen dit niveau (net) niet.

Uit Figuur 2.2 is af te lezen dat 483 leerlingen 1F voor lezen hadden gehaald als zij 1 opgave meer goed hadden beantwoord. Dit betreft 0,4 procent van alle leerlingen die de Centrale Eindtoets hebben gemaakt. Voor taalverzorging en rekenen zijn dat respectievelijk 863 leerlingen (0,8%) en 772 leerlingen (0,7%). Op dezelfde manier kunnen we de afstand tot het grenspunt voor 1S/2F uit Figuur 2.2 aflezen: 5.507 leerlingen (4,9%) hadden het streefniveau voor lezen gehaald als zij 1 opgave meer goed hadden beantwoord. Voor taalverzorging en rekenen zijn dat respectievelijk 4.667 leerlingen (4,1%) en 2.572 leerlingen (2,3%). Het behalen van het fundamenteel of streefniveau ligt dus voor veel leerlingen binnen bereik.

Figuur 2.2 – Aantal goed gemaakte opgaven voor lezen, taalverzorging en rekenen in relatie tot het grenspunt voor 1F en 15/2F (n=113.394)

Verschillen in beheersing referentieniveaus in 2015, 2016 en 2017

De verschillen in de beheersing van het fundamentele niveau 1F in 2015, 2016 en 2017 zijn voor zowel lezen, taalverzorging als rekenen klein. Dat is echter anders voor de beheersing van het streefniveau bij lezen en rekenen. Bij rekenen zien we een stijging van ongeveer 4 procent: van 43,6 procent van de leerlingen dat in 2016 1S beheerst naar 47,5 procent in 2017. Bij lezen zien we een tegenovergestelde trend: tussen 2016 en 2017 daalt het aantal leerlingen dat het streefniveau 2F beheerst met ongeveer 11 procent (van 76,3% in 2016 naar 65,4% in 2017).

Volgens CvTE/Cito is deze daling deels terug te voeren op het ongelukkig vallen van de cesuur en is de daadwerkelijke daling kleiner, namelijk 5 procent. Maar ook dan blijft er sprake van een daling in de leesprestaties. Mogelijk wordt deze daling deels verklaard door de wijziging die doorgevoerd is in de opmaak⁷ van de opgaven in de Centrale Eindtoets.

Internationaal vergelijkend onderzoek naar de leesprestaties van vijftienjarigen (PISA-2015) laat eveneens een dalende ontwikkeling in de leesvaardigheid zien, hoewel deze daling niet significant is. In internationaal onderzoek naar de leesprestaties in groep 6 (PIRLS-2016) zien we de daling in leesprestaties alleen over langere termijn (ten opzichte van 2001) terug.⁸ Ten opzichte van de vorige meting (in 2011) blijft de leesvaardigheid van groep 6-leerlingen stabiel.

Opvallend is verder dat we deze daling in de beheersing van niveau 2F ook niet terugzien bij twee andere relatief veel gebruikte eindtoetsen, de IEP eindtoets en ROUTE 8. Als we daar kijken naar het percentage leerlingen dat de referentieniveaus lezen in 2016 en 2017 behaalt, is er sprake van een respectievelijk ongeveer gelijk blijvende beheersing en een aanzienlijk stijgende beheersing van niveau 2F. Gezien het feit dat juist de scholen die zwakker presteerden op de Centrale Eindtoets zijn overgestapt naar een van deze eindtoetsen, ligt een stijging in de prestaties in ieder geval niet direct in de lijn van de verwachting. Als de percentages beheersing opnieuw worden berekend aan de hand van opgaven die in beide jaargangen voorkomen, zien we ook bij een van deze andere eindtoetsen een daling in de leesvaardigheid (Expertgroep Toetsen PO, 2017).

Dit gegeven onderstreept niet alleen het belang van maatregelen die de vergelijkbaarheid tussen de verschillende eindtoetsen bevorderen, maar ook van maatregelen die de vergelijkbaarheid tussen de verschillende afnamejaren van eenzelfde eindtoets bevorderen. Alleen dan kunnen we beschikken over een eenduidig beeld van de beheersing van de referentieniveaus door leerlingen einde basisonderwijs en kunnen we ook een trend in beeld brengen.

Invloed van achtergrondkenmerken

Vorig jaar hebben we gekeken naar de invloed van een aantal achtergrondkenmerken op de prestaties van leerlingen, te weten: geslacht, het opleidingsniveau van ouders en het tempo waarmee leerlingen de basisschoolperiode doorlopen. We hebben gezien dat meisjes beter zijn in lezen en taalverzorging en jongens beter zijn in rekenen. Ook presteren leerlingen beter naarmate het opleidingsniveau van ouders hoger is en leerlingen korter over hun schoolloopbaan doen. De analyses die we dit jaar hebben uitgevoerd, bevestigen dit beeld. Vanwege de teruglopende resultaten voor lezen zoomen we dit jaar vooral in op de invloed van een aantal achtergrondkenmerken op de leesprestaties, namelijk: geslacht, opleidingsniveau van ouders en de eventuele migratieachtergrond van leerlingen.

⁷ De boekjes met opgaven zijn niet langer in twee kolommen vormgegeven. De opgaven bestrijken de gehele breedte van de pagina. Daarnaast is er een groter lettertype gebruikt en zijn de plaatjes nu in kleur.

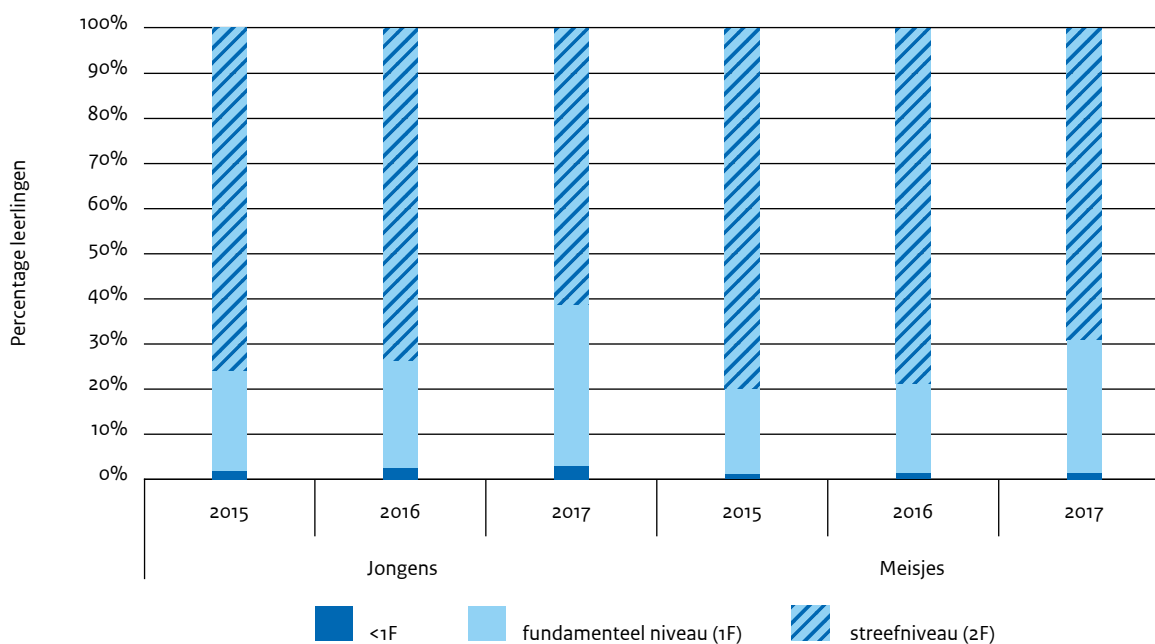
⁸ Belangrijk is wel dat in deze internationale onderzoeken naar een trend in vijf jaar (PIRLS) en een trend in drie jaar (PISA) wordt gekeken, terwijl wij over de verschillen tussen twee opeenvolgende schooljaren rapporteren.

De keuze voor deze achtergrondkenmerken is mede bepaald op basis van onderzoek door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 2017) dat in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) voor de ontwikkeling van een nieuwe gewichtenregeling⁹ is nagegaan welke kenmerken onderwijsachterstanden zo goed mogelijk verklaren. Het opleidingsniveau van ouders, de migratieachtergrond van leerlingen (het land van herkomst en de verblijfsduur in Nederland), en het al dan niet in de schuldsanering zitten, blijken belangrijke voorspellers te zijn.

Jongens en meisjes

Bij taalverzorging en rekenen is de mate waarin de prestaties van jongens en meisjes in 2017 verschillen, vergelijkbaar met eerdere jaren. De leesvaardigheid van jongens is echter in 2017 meer gedaald dan die van meisjes (zie Figuur 2.3). De beheersing van het streefniveau lezen is bij meisjes teruggelopen met 9,3 procent (van 78,8% naar 69,2%), terwijl bij de jongens 12,4 procent minder jongens 1S/2F behaalt (van 73,9% naar 61,5%).

Figuur 2.3 – Behaalde referentieniveaus lezen in 2015, 2016 en 2017 door jongens (n 2015=78.167, n 2016=67.000, n 2017=55.988) en meisjes (n 2015=79.021, n 2016=67.899, n 2017=56.941)

Dat de leesvaardigheid van jongens achterblijft bij die van meisjes, bevestigt internationaal onderzoek naar de leesvaardigheid van leerlingen in groep 6 (Gubbels, Netten & Verhoeven, 2017; Mullis, Martin, Foy & Hooper, 2017). Uit dit onderzoek blijkt bovendien dat slechts in enkele deelnemende landen jongens vergelijkbare leesscores halen als meisjes; in bijna alle landen lezen meisjes (veel) beter dan jongens.

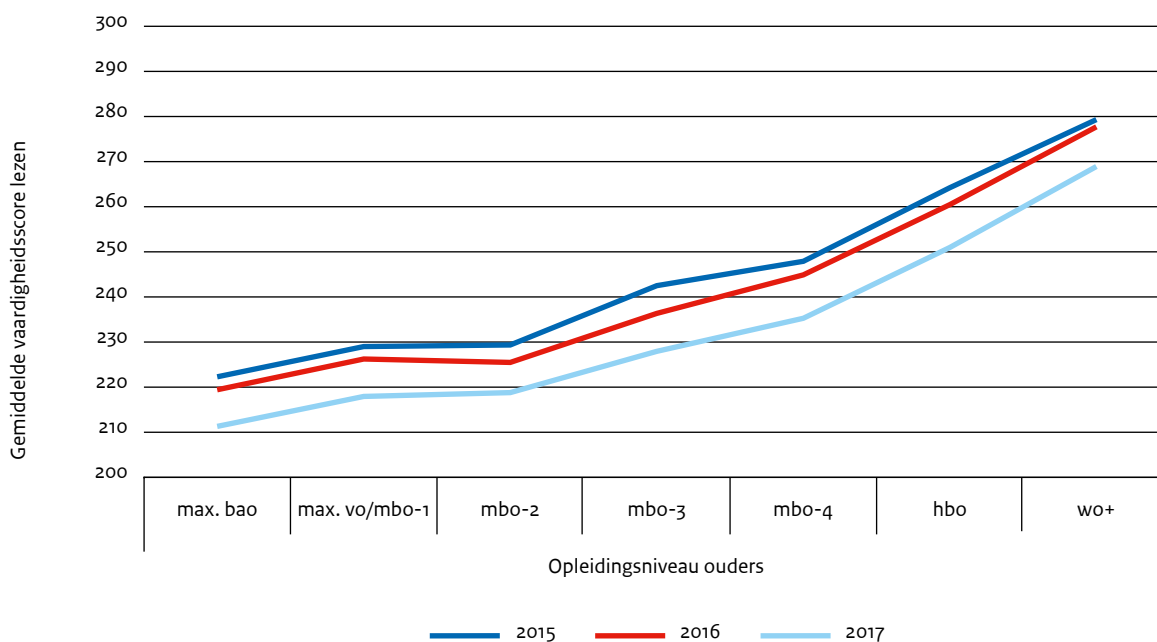
⁹ De gewichtenregeling richt zich op het verminderen van onderwijsachterstanden van risicoleerlingen in het basisonderwijs. Het 'gewicht' dat een leerling bij instroom in het basisonderwijs krijgt toegekend, wordt momenteel berekend op basis van het opleidingsniveau van de ouders/verzorgers. Het gewicht bepaalt de eventuele extra bijdrage die een school voor de leerling krijgt. Scholen met ten minste 6 procent leerlingen van laagopgeleide ouders krijgen extra geld om te proberen de achterstanden zo veel mogelijk te compenseren.

In vergelijking met eerdere internationale metingen in 2001, 2006 en 2011 is het verschil in leesvaardigheid tussen jongens en meisjes in Nederland toegenomen. Ook dit komt overeen met het beeld dat wij op basis van de gegevens van de Centrale Eindtoets zien. Uit het internationale onderzoek blijkt bovendien dat dit het geval is in meerdere landen. Zo zijn de verschillen tussen jongens en meisjes groter geworden in onder andere Duitsland, België, Denemarken en Frankrijk, waarbij de resultaten in deze landen achteruit zijn gegaan ten opzichte van de vorige meting. Er zijn overigens ook landen waar het verschil in leesprestaties tussen jongens en meisjes kleiner is geworden en beide groepen beter zijn gaan presteren. Dit is bijvoorbeeld het geval in Engeland, Ierland, Noorwegen en Zweden.

Opleidingsniveau ouders¹⁰

Leerlingen met laagopgeleide ouders halen gemiddeld lagere scores voor lezen, taalverzorging en rekenen dan leerlingen met hoogopgeleide ouders. In Figuur 2.4 is te zien in welke mate de opleiding van de ouders van invloed is op de leesvaardigheid in 2015, 2016 en 2017. We hebben in deze figuur de gemiddeld behaalde vaardigheidsscores weergegeven. Voor het berekenen van deze gemiddelde scores is het aantal goed beantwoorde opgaven voor lezen als uitgangspunt genomen.

Figuur 2.4 – Gemiddeld behaald vaardigheidsniveau voor lezen in 2015 (n=157.736), 2016 (n=136.561) en 2017 (n=113.394) naar opleidingsniveau ouders

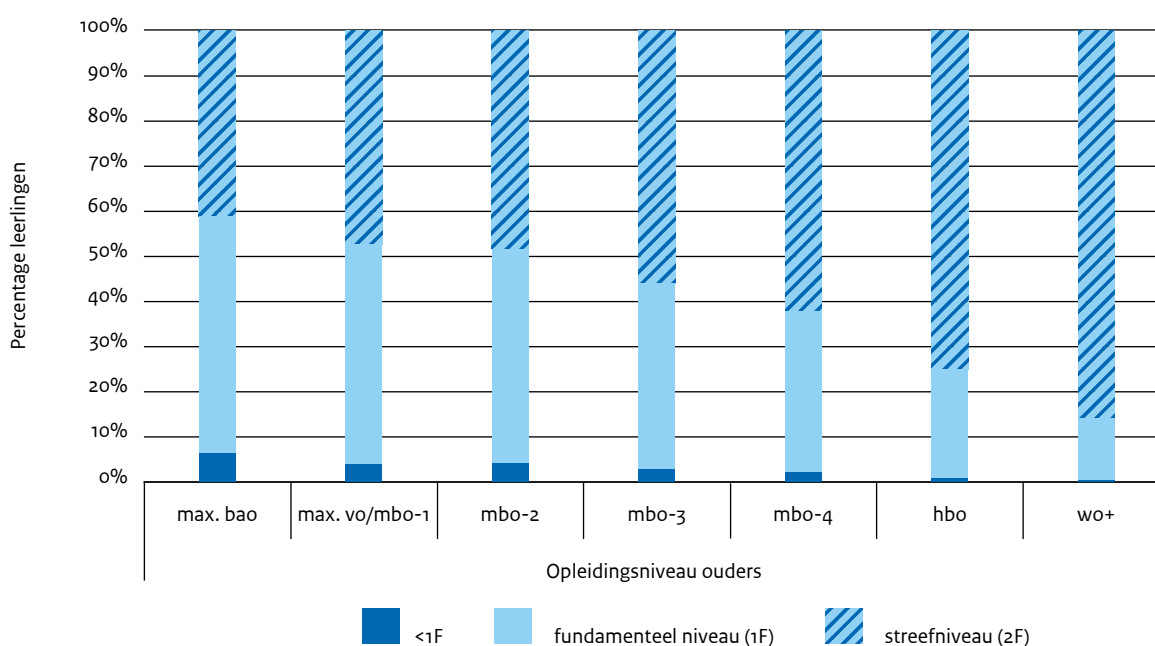

In alle jaren is het beeld vergelijkbaar: naarmate ouders hoger zijn opgeleid, lezen hun kinderen beter. Ook zien we in de figuur opnieuw dat de prestaties voor lezen in 2017 zijn gedaald in vergelijking met 2015 en 2016. Deze daling is voor alle opleidingsniveaus vergelijkbaar en is, zoals ook uit de figuur blijkt, al in 2016 ingezet.

¹⁰ Voor de opleiding van de ouders is de SOI2006-indeling gebruikt (zie cbs <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/7C94DE33-621C-4355-928A-8B90F9F5D777/0/2006soiniveauintdeling201213.pdf>).

Als we op een vergelijkbare manier naar de prestaties voor taalverzorging en rekenen kijken (figuren niet afgebeeld), valt op dat leerlingen van ouders met een opleiding in de drie laagste opleidingscategorieën (maximaal basisonderwijs, maximaal voortgezet onderwijs/mbo niveau 1 en maximaal mbo niveau 2) in 2017 vrijwel identieke scores behalen. Vanaf opleidingsniveau mbo-3 nemen de scores toe. Zoals we in Figuur 2.4 zien, wijkt het beeld bij lezen daar enigszins van af. Leerlingen van ouders met maximaal een vo/mbo-1 opleiding of mbo-2 opleiding presteren vrijwel gelijk, maar leerlingen van ouders met maximaal basisonderwijs presteren minder goed.

Figuur 2.5 – Percentage leerlingen dat de referentieniveaus lezen beheerst naar opleidingsniveau ouders
(n=4.687-25.149)

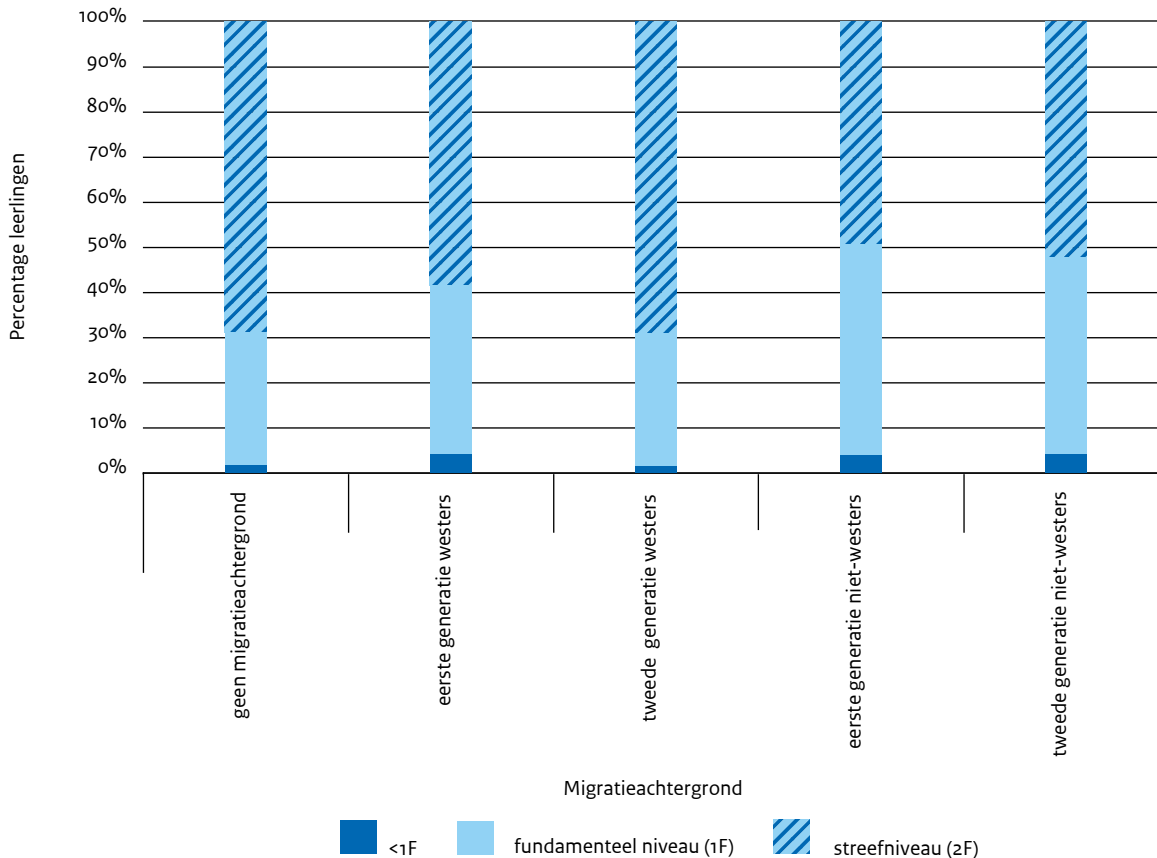

Figuur 2.5 geeft het percentage leerlingen weer dat de referentieniveaus voor lezen beheerst, gegeven het maximale opleidingsniveau van hun ouders. Zoals we ook in Figuur 2.4 al zagen, stijgt de leesvaardigheid als ouders hoger opgeleid zijn. In Figuur 2.4 is echter direct zichtbaar wat dit voor de beheersing van de referentieniveaus betekent: naarmate het opleidingsniveau toeneemt, behalen meer leerlingen het streefniveau 2F, terwijl tegelijkertijd het aantal leerlingen dat 1F niet haalt, afneemt. 41 procent van de leerlingen van ouders met maximaal basisonderwijs als hoogst behaald opleidingsniveau beheerst het streefniveau 2F voor lezen. Van deze leerlingen behaalt 6,4 procent niveau 1F nog niet. Voor leerlingen van ouders met een masteropleiding of hoger (wo+) is dit respectievelijk 85,9 procent (1S/2F) en 0,3 procent (lager dan 1F).

Migratieachtergrond

In Figuur 2.6 is te zien welke invloed de migratieachtergrond¹¹ van een leerling heeft op het behalen van de referentieniveaus voor lezen in 2017.

Figuur 2.6 – Percentage behaalde referentieniveaus voor lezen naar migratieachtergrond (n=952-79.583)

Het valt op dat tweede generatie westerse migranten het lezen even goed beheersen als leerlingen met een Nederlandse achtergrond; van beide groepen behaalt 69 procent het streefniveau 2F. Niet-westerse migranten daarentegen beheersen het lezen minder goed: ongeveer de helft van de leerlingen behaalt het streefniveau 2F. Daarbij is nauwelijks een verschil te zien tussen eerste en tweede generatie migranten. De betere prestaties van westerse migranten zijn te verklaren vanuit het feit dat hun ouders veelal hoger opgeleid zijn (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2018). Ongeveer 4 procent van de eerste generatie westerse en de eerste en tweede generatie niet-westerse migranten behaalt het fundamenteel niveau 1F voor lezen niet. Tweede generatie westerse migranten en leerlingen zonder migratieachtergrond doen het beter. Ongeveer 1,5 procent van deze leerlingen behaalt 1F niet.

Als we het percentage behaalde referentieniveaus voor taalverzorging en rekenen bekijken (figuren niet afgebeeld), zien we geen wezenlijk verschil tussen de eerste en tweede generaties migranten. De westerse migranten presteren even goed als de leerlingen met een Nederlandse achtergrond. De niet-westerse migranten behalen ook op deze onderdelen minder goede resultaten.

¹¹ CBS-definitie (zie cbs.nl): iemand die in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie, terwijl iemand van de tweede generatie in Nederland is geboren. Westerse migranten komen uit een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië. Niet-westerse migranten komen uit Afrika, Latijns-Amerika of Azië (inclusief Turkije). Het aantal leerlingen in 2017 voor de verschillende groepen migranten is als volgt: eerste generatie niet-westers (910 leerlingen), tweede generatie niet-westers (14.806 leerlingen), eerste generatie westers (1.277 leerlingen), tweede generatie westers (5.720 leerlingen). De aantallen in 2015 en 2016 zijn vergelijkbaar. Leerlingen die een eindtoets hebben gemaakt maar minder dan vier jaar in Nederland zijn, zijn niet meegenomen.